

Pragmatică și antroponimie (considerații teoretice referitoare la sistemul apelativelor în limba română actuală)

MARGARETA MANU MAGDA

„Institutul de lingvistică I. Iordan – Al. Rosetti” al Academiei Române

Pragmatics and anthroponymy (Theoretical considerations on the system of appellatives in contemporary Romanian)

Abstract: The present research aims to present a number of theoretical suggestions regarding the study of anthroponymy from the perspective of pragmatics. Unlike traditional viewpoints, which relate to distinct language levels whose real unity within the system can only be construed subsequently, pragmatic anthroponymy has to explore the levels that are hierarchically subordinated to the communicative function of language. The pragmaticisation of anthroponymy does not only aim, in view of the aforementioned, to reinterpret linguistic material based on a new method, but also to expand its framework-object, through the revision of old concepts and the integration of the issue of anthroponymy in the field of investigation of pragmatics. Thus, this paper suggests a definition for the notion of *appellative*, as an element of research in anthroponymy (based on a functional principle of definition, according to two criteria: *potential allocutivity* and *deictic function*), along with a semantic and morphosyntactic classification of appellatives.

The paper includes the communicative functions of appellatives (conative and phatic), underlining the fact that some of the appellatives presented (see the instances of *unconventional anthroponyms – public nicknames, bynames, user/chat names*), due to frequent use, tend to be *pragmaticised*, hence developing functions that bring them closer to *social* and *empathetic deictics*.

As regards the unit of anthroponymic research, the advantage of this perspective is that it *reunites, in a single category*, classes that were until recently explicitly incompatible with the object of study of anthroponymy (albeit some of these were already being analysed by specialists).

Keywords: anthroponyms, appellatives, pragmatic anthroponymy, communicative functions.

1. Preliminarii

Antroponimia s-a bucurat și continuă să se bucure de o atenție deosebită în cadrul cercetării științifice de profil, în special datorită *caracterului său interdisciplinar*.

Integrată *onomasticii*, alături de *toponimie*, *antroponimia* preocupă în același timp mai multe categorii de cercetători (*geografi, istorici, arheologi, etnologi, sociologi* și, nu în ultimul rând, *lingviști*) tocmai prin optica diferită a acestora asupra obiectului de studiu: *numele proprii*.

2. Antroponimia – disciplină lingvistică

2.1. La întrebările „ce este onomastica, cui aparține ea, cine este îndreptățit să se ocupe de studierea numelor proprii?”, lingviștii au răspuns, cu argumente convingătoare, că onomastica este, în primul rând, o *disciplină lingvistică*, nu numai prin obiectul ei (materialul onomastic face parte din *lexicul general al limbii*), ci și pentru că folosește metodele și tehnicile lingvisticii în analiza comportamentului antroponimelor/ toponimelor la nivelul tuturor compartimentelor limbii (fonetică, structură gramaticală, lexic, formarea cuvintelor etc.) (Ionică 1984: 99).

2.1.1. În *perspectivă sincronică*, *numele proprii (antroponimele, toponimele)* se comportă, în general, ca și celelalte elemente lexicale ale limbii, supunându-se acelorași reguli de evoluție fonetică sau de flexiune morfologică, putând contracta diferite relații sintactice în propoziție sau în frază.

2.1.2. Privite în *dinamică*, unele nume proprii provin, adesea, din elemente ale lexicului curent, care printr-un uz special, impus de împrejurări determinate, au căpătat valoare de nume proprii, se supun acelorași legi de dezvoltare a limbii și trebuie cercetate ca oricare cuvânt aparținând lexicului limbii respective; în aceleași condiții, anumite nume proprii se pot transforma în nume comune.

2.2. În al doilea rând, s-a arătat că onomastica ocupă un loc bine determinat printre diversele ramuri ale lingvisticii, studiate în *perspectivă sincronică* sau *diacronică* (în cadrul unor domenii, precum *istoria limbii, dialectologia* și, mai recent, *sociolingvistica*).

2.2.1. Onomastica poate veni în sprijinul *istoriei limbii*, permițând *reconstituirea* unor forme lexicale din limba contemporană. În special în toponimie, întâlnim apelative dispărute din limba curentă sau unele sensuri ale cuvintelor pe care numai acestea le mai păstrează (pietrificate).

2.2.2. Onomastica este strâns legată de *dialectologie*, cele două discipline completându-se reciproc, în sensul că, pe de-o parte, faptele de onomastică pot conserva stadii arhaice ale unor fenomene dialectale, ajutând astfel la interpretarea lor, iar, pe de altă parte, unele nume proprii nu pot fi explicate decât prin intermediul formelor dialectale.

2.2.3. În sfârșit, în ultimele decenii ale secolului trecut, cercetarea onomastică/ antroponimică este abordată din *perspectivă interdisciplinară*, având componente *antropologice, sociolingvistice și psiholingvistice*.

Conceptul fundamental, operant în domeniu, este cel de *variație antroponimică* (analog celui de *variație lingvistică* din sociolingvistică) – vizând covarianța sistematică între *componenta socială / antropologică* (descrișă în termenii factorilor de variabilitate cunoscuți: *vârstă, sex, statut socio-profesional, etnie*), *componenta psihologică* (descrișă în termenii unor factori de natură psihologică) – și cea *lingvistică (antroponimică)* în actul de atribuire de nume.

Se pleacă de la premisa că numele purtat de către individ este determinat de *factorii psihologici implicați în actul nimirii* (configurația psihologică a celor care atribuie numele), precum și de apartenența individului (prin atribuitoarii de nume) la un anumit *cadru istoric / zonă geografică / la o anumită clasă socială / confesiune* etc.¹

¹ Pentru tratarea problematicii sociolingvistice de acest gen în onomastica românească, vezi, între altele lucrările mai recente ale lui Felecan (O.) 2009, 2010, 2011.

2.2.4. Domeniile de cercetare enumerate au în comun aceeași viziune conservatoare asupra modului de abordare a obiectului de cercetare: unitățile (*antroponime / toponime*) sunt studiate *sistemic* (în paradigmă structurală) și *determinist* (legătura cu extralingvisticul fiind concepută în raport cu succesiunea devenirii lor) și în afara actului comunicativ căruia îi servesc în primul rând și al cărui produs sunt. (Deci nu sunt privite în simultaneitatea lor funcțională).

3. Antroponimia pragmatică

3.1. Paralel cu tipurile de studii, să le spunem *aplicative*, categoria numelor proprii a constituit, de timpuriu, obiectul unor *studii teoretice în domeniul filozofiei*, în general și al *filozofiei limbii*, în particular.

La modul general, diversele curente filosofice tratează numele proprii în termenii conceptelor de *sens și referință* (v. Frege, *Sinn und Bedeutung*, 1896), *conotație și denotație* (v. J. S. Mill *Logique*, 1843, I, ch. II, §5) sau *intensiune și extensiune* (v. Carnap 1956 (1947). *Meaning and Necessity: a Study in Semantics and Modal Logic*. University of Chicago Press/ed. rom. 1972)².

3.2. Fie că este asimilată logicii ori lingvisticii, *pragmatica* are drept obiect de studiu *discursul* privit ca o entitate aparte, ca un tot, ca un fenomen, în analiza căruia trebuie incluse elemente extralingvistice, ce țin de *intenția comunicativă a subiectului*, ce iau în calcul *expresiile indexice* (*locul, timpul*), *deicticele, actele de limbaj*. Altfel spus, conceptele de bază cu care operează *pragmatica* sunt: *contextul, performanța și actul*.

Lingviștii și logicienii deopotrivă își intersectează teoriile în identificarea diferitelor *tipuri de contexte sau tipuri de acte de limbaj*. În cadrul obiectului de studiu al *pragmaticii*, conceptelor menționate li se adaugă diferitele «mecanisme» ale discursului: *enuțarea* ca act locutoriu, *modalizarea*, adică atitudinile și motivațiile locutorului și, nu în ultimul rând, *argumentarea*; am putea să conturăm aria largă a problematicii dezvoltate în viziunea actului comunicativ, în abordarea căruia își intersectează cercetările discipline ca: *sociolingvistica, psiholingvistica, pragmatica, stilistica, poetica, semiotica, teoria textului, teoria comunicării, teoria actelor de limbaj, filosofia limbajului*.

3.3. În aceste condiții, *antroponimia*, ca știință lingvistică, nu poate ignora *componenta pragmatică* în abordarea domeniului ei de cercetare, fapt care impune, cu necesitate, revizuirea vechilor enunțuri științifice și înnoirea repertoriului de propoziții referitoare la conceptele și metodele utilizate, în acord cu viziunea *pragmatică* asupra limbajului.

Spre deosebire de viziunea de tip tradiționalist, articulată pe nivele distincte ale limbii, a căror unitate reală în sistem poate fi recuperată abia ulterior, *antroponimia pragmatică* trebuie să *trateze aceste nivele subordonate ierarhic funcției comunicative a limbajului*.

În cele ce urmează, vom încerca să facem câteva sugestii privind acest subiect.

² De exemplu, J. S. Mill 2008: VII, 33–34, afirmă referitor la conotația și denotația numelor proprii următoarele: "Proper names are not connotative. They denote the individuals who are called by them; but they do not indicate or imply any attributes as belonging to those individuals. When we name a child by the name Paul, or a dog by the name Caesar, these names are simply marks used to enable those individuals to be made subjects of discourse." VII 33... „In other words, proper names do not have meaning: “the only names of object which connote nothing are proper names, and these have, strictly speaking, no signification.” VII 34.

3.4. O pragmatizare a antroponimiei nu vizează, în perspectiva celor enunțate mai sus, numai o reinterpretare a materialului pe baza unei noi metode, ci și o lărgire a obiectului său-cadru prin *revizuirea vechilor concepte și prin integrarea problematicii antroponimice* în sfera de investigație a pragmaticii.

În acest sens, considerăm utilă abordarea unităților denominative din perspectiva actului *nominației antroponimice* (având o bază de definiție dinamică); aceasta reprezintă „fenomenul universal de individualizare și identificare a ființelor umane realizat prin semne lingvistice specializate pentru această funcție” - v. Ionescu Pérez 2007: 215)³.

Noua viziune se referă la *nominație* dintr-o dublă optică: cea *structurală* (din punctul de vedere al poziției în sistem) și cea *funcțională* (prin care se stabilește raportul dintre *sistemul antroponimic*, ca dimensiune socială, și interpretarea sistemului, ca dimensiune individuală, relevând rolul vorbitorului în construcția mesajului în cadrul *discursului antroponimic*).⁴

O tratare a problematicii antroponimice, în perspectiva mai sus enunțată, presupune luarea în considerare a următoarelor componente fundamentale ale actului denominației:

a) *specificul actului de numire (condiții de selectare a numelor, agenții implicați în numire, strategii în ceremonialul numirii etc.)*

b) *structura sistemului de denominație*

c) *funcțiile în context ale unităților antroponimice (nume)*

Deși cele trei etape sunt legate indestructibil între ele, în plan concret există o distribuție complementară a lor: primele două componente sunt exterioare, dar indispensabile fenomenului *nominației antroponimice*, fiind, totodată, produsul direct al acesteia.

4. Premise socioculturale ale unei antroponimii pragmatice românești

4.1. Unitățile antroponimice sunt *cultural-specifice*, oferind, alături de date lingvistice care sunt primordiale, o imagine asupra evoluției culturii materiale și spirituale ale unui popor. Din această cauză, este de o importanță majoră contribuția fiecărei *școli de antroponimie*, în parte, la *înregistrarea, tipologizarea și descrierea, după criterii identice*, stabilite în acord cu perspectiva teoretică recentă, a *antroponimelor aparținând unei limbi particulare* (în cazul nostru, *româna*).

Până în prezent, literatura de specialitate românească nu dispune de o abordare sistematică a *actului numirii*, în contextul spațiului public românesc actual, *din perspectivă interculturală*. Controversele, existente în bibliografia bogată, de altfel, a domeniului onomasticii, au în vedere, în principal, caracteristicile gramaticale și lexicale ale antroponimelor, fără ca acestea să fie analizate din perspectivă pragmatică și tipologică.

³ Precizarea obiectului unei **antroponimii pragmatice** trebuie să țină seama, de asemenea, de distincția făcută de Grice (1975) între implicații **convenționale** și implicații **conversaționale**, cercetarea urmând să distingă nivelul semantic fundamental de nivelul semantic pragmatic. În pragmatica actuală se convine să se recunoască faptul că o parte a indicațiilor pragmatice anume implicațiile convenționale determinate de condițiile de utilizare, se plasează la nivelul semantic fundamental, unde este vorba de a asocia frazelor o semnificație literală (cf. Diller/Recanati 1979: 6 și urm.; Searle 1972: 34 și urm.).

⁴ Pentru tratarea acestor probleme, vezi Miron Fulea 2005, Perez 2007, Felecan (D.) 2010, 2011a, 2011b, 2011c, 2011d, 2011e.

În ultimele decenii, s-au realizat progrese însemnate în valorificarea antroponimiei istorice, la nivel european, și s-a îmbogățit substanțial corpusul de *nume personale actuale* (există inventare complete ale prenumelor și numelor de familie din câteva țări), dar situația se prezintă diferit pentru diversele subansambluri de *antroponime funcționale*, vizând inventarele de *porecle, supranume individuale și de grup*. „Stabilirea unei tipologii a *antroponimelor romanice*, afirma Ionescu Pérez (2007: 225), este o sarcină de viitor, a cărei realizare depinde, în primul rând, de posibilitatea constituirii unei baze de date corespunzătoare.”

4.2. În concordanță cu cele enunțate mai sus, în cercetarea antroponimică trebuie avute în vedere două demersuri fundamentale:

A. un *preliminar*, ce presupune alcătuirea corpusului reprezentativ din perspectivă pragmatică (se vor înregistra antroponimele în *contextul* în care funcționează, deci în *texte*);

B. un *demers teoretic-descriptiv*, vizând descrierea *tiparelor lingvistice ale diferitelor clase de antroponime* înregistrate și a *funcției lor comunicative* (în relație directă cu componentele actului comunicativ: *context, interlocutor, mesaj, canal de comunicare*) și, în consecință, stabilirea principalelor *categorii concrete de antroponime, specifice spațiului românesc actual*.

5. Concepte fundamentale în antroponimie: *antroponim vs. apelativ*

5.1. Antroponimul (numele propriu)

Conceptul fundamental de studiu în antroponimia clasică este *numele propriu (antroponimul)*, tratat în *lingvistică (gramatică)* ca subcategorie a *numelui (substantivului)*.

5.1.1. În acord cu Tomescu 2008 (vezi Tomescu în GALR II 2008: 118–129) numele proprii au următoarele *caracteristici*:

5.1.1.1. Alcătuiesc o *clasă a substantivului*, distinctă de substantivele comune prin *particularități semantice și gramaticale*.

5.1.1.2. Ambele clase substantivale *denumesc obiecte (în sens foarte larg)*, deosebindu-se prin natura și scopul denominației: numele proprii denumesc obiecte pe care le identifică, individualizându-le în cadrul unei clase generale în timp ce substantivele comune denumesc obiecte încadrate în clase prin generalizarea unor trăsături esențiale.

5.1.1.3. Numele proprii alcătuiesc un *sistem de denominație suplimentară*, fiind atribuite unor obiecte desemnate prin numele comun, generalizator al clasei din care fac parte. Denominația prin substantive proprii are un caracter restrâns, fiind limitată la anumite clase de obiecte: *persoane, animale, locuri* etc.

5.1.1.4. Numele proprii *sunt lipsite de sens* în afara actului denominativ de individualizare a unui anumit obiect. Relația temporară care se stabilește între numele propriu și obiectul denumit, dependentă de contextul situațional, creează semnificația numelui propriu, legată exclusiv de obiectul individualizat. Mobilitatea sau libertatea denominativă a numelor proprii, care pot individualiza orice obiect, explică manifestarea exclusiv contextuală a sensului la această clasă substantivală.

5.1.2. Numele proprii *se clasifică* (în acord cu aceeași autoare p.) după un criteriu semantic al clasei de obiecte denumite și individualizate în: a) *nume proprii de persoană sau antroponime* (prenume, nume de familie, supranume, nume mitologice și religioase): *Ion, Maria, Popescu, Argezi, Păstorel; Zburătorul*, etc.; b) *nume de animale sau zoonime*: *Grivei*,

Roibu, Joiana etc.; d) *nume de corpuri cerești sau astronime: Alcor, Andromeda* etc.; *nume de sărbători* (religioase sau laice): *Crăciun, 1 Decembrie* etc.; e) *nume de evenimente istorice sau culturale: Reforma, Renașterea* etc.; f) *nume administrative* (nume de întreprinderi, instituții, organizații etc.): *Nufărul, Electroputere, Teatrul Național*, etc.; *nume comerciale* (nume sau mărci de produse): *săpun Lux, vopsea Cromatic* etc.; *titluri* ale unor texte științifice, artistice etc: *DEX, Luceafărul, Proces verbal* etc. Subclasificarea numelor proprii nu este rigidă. Specializarea unui inventar de nume proprii în denominația și individualizarea obiectelor dintr-o clasă de obiecte nu exclude posibilitatea transferului frecvent al numelor proprii dintr-o subclasă onomastică în alta.

5.2. Apelativul

5.2.1. Diversificarea fără precedent a nominației antroponimice în spațiul public românesc postrevoluționar și crearea unui sistem antroponimic specific (amalgam între formațiuni locale și globale) impune necesitatea extinderii cercetării și asupra unor subsansambluri de unități funcționale, absente din studiile tradiționale de antroponimie.

Acest lucru presupune, pe de-o parte, redefinirea conceptului lexico-semantic de antroponim, dintr-o perspectivă modernă, în direcția lărgirii sferei semantice a termenului (definit inițial ca „nume propriu de ființă umană, care poate fi prenume, patronim sau poreclă – v. *DȘL sv*), și, în consecință, revizuirea tipologiei antroponimelor și identificarea de noi clase funcționale, în acord cu noua semnificație a termenului (vizând integrarea inventarelor de porecle, supranume individuale și de grup)⁵.

5.2.2. Dat fiind faptul că majoritatea antroponimelor dispun inițial de un anumit tip de motivație (pe care majoritatea o pierd pe parcurs) și, prin urmare, faptul că o mare parte dintre acestea s-au format prin conversie din nume comune (prin antonomază) – fenomen care se petrece și astăzi, sub ochii noștri – ni se pare utilă, pentru desemnarea unității denominative, adoptarea unui termen generic reprezentând numitorul comun între antroponimul /nume propriu și entitatea antroponimică nume comun – termenul apelativ.

Dicționarele definesc, în general, termenul apelativ drept nume dat unor substantive care se referă la ființe sau lucruri. În sens larg, apelativul denumeste orice substantiv comun care desemnează o specie și care se opune numelor proprii.

În sens restrâns, apelativul se referă numai la termenii limbii utilizați în comunicarea directă, adică în adresare. În acest caz, apelativele includ și numele proprii de persoană în cazul vocativ⁶.

5.2.3. Astfel, vom defini conceptul lexico-semantic de apelativ, ca unitate de cercetare în antroponimie, pornind de la o bază de definiție funcțională, după două criterii: *alocutivitate potențială și funcție deictică*.

În raport cu criteriile menționate apelativul este acea expresie potențial alocutivă, utilizată de un locutor pentru identificarea unei persoane sau a unui grup de persoane; acesta

⁵ Pentru acest subiect, v. Felecan (D.) 2010, 2011 (a, b, c, d, e).

⁶ Vezi *DEXonline, DȘL 2005: 62*; «Les appellatifs comportent de nombreuses sous-classes: noms propres (prénoms et/ou noms de famille, diminutifs et surnoms), termes de parenté, titres, termes de profession, termes affectueux ou injurieux. Les appellatifs ont des fonctions diverses: interpellation et désignation de l'interlocuteur, marquage de fin d'un tour de parole et désignation du „successeur”, marquage de la relation etc.» (Charaudeau/ Maingueneau 2002: 30–31).

trebuie abordat ca parte integrantă a *formulei antroponimice* (unitate discursivă prin care se realizează funcția de *individualizare* și de *identificare* a membrilor unui grup uman). (v. Ionescu Pérez 2007: 218–219).

Avantajul acestei viziuni privitoare la unitatea de cercetare antroponimică este că *reunește, într-o categorie unică*, clase care, până de curând nu erau compatibile explicit cu obiectul de studiu al antroponimiei (deși unele dintre acestea se numărau totuși între preocupările unor specialiști)⁷.

5.2.4. În continuare, propunem o tipologie a *apelativelor* în funcție de următoarele criterii:

5.2.4.1. Din punct de vedere *semantic* (al *referentului*), apelativele pot fi:

a) apelative nume proprii (antroponime)

- convenționale (nume: *Popescu, Domnariu*; prenume: *Ion, Ana*)

- neconvenționale (supranume: *Americanu', Mondialu'*; porecle:

Purcel, Furnicuța; nick-name: *pascu_antonia, hosu_oana2001*)

b) apelative nume comune (nume de grup)

- convenționale (standardizate: nume de etnii *români, maghiari*; nume de grupuri

- profesionale: *ingineri, doctori*; nume de grupuri religioase: *ortodocși, catolici* etc.)

neconvenționale (nume de categorii în curs de stereotipizare: *baron, divă, țăranul de mall, pițipoanca de companie*).

5.2.4.2. Din punct de vedere morfosintactic distingem:

- unități (apelative cu structură simplă / clase morfologice precum substantive/ adjective substantivate):

Vasile, român, baron, bunoață;

- formule (apelative cu structură complexă: locuțiuni, sintagme, propoziții):

Bercea Mondial, baron de Dorobanți.

5.2.5. Prin clasificarea propusă, obiectul de studiu al antroponimiei se extinde și asupra formațiunilor numite de către noi *apelative nume comune* [*neconvenționale vs convenționale*] despre care Ionescu Pérez 2007: 230 afirmă: „Statutul de *nume proprii* al acestora din urmă este controversat (deși, asemeni numelor de familie, desemnează *grupuri umane*), iar considerarea lor în bloc drept *supranume* este contradictorie (căci unele au *statut oficial*).”

⁷ Desemnarea personală se realizează în limba română (după Ionescu 1976) prin trei tipuri de formule de denominație, după calitatea de nume propriu sau comun a elementelor componente: a) formule comune — constituite din unul sau mai multe nume comune (*tovarășul, domnișoara, primarul, norarul, factorul, profesorul* etc.; *tovarășul profesor, domnișoara doctor, primarul orașului* etc.; *tovarășul profesor de fizică, soția contabilului întreprinderii* etc.);

b) formule proprii — constituite din unul sau mai multe nume proprii de persoane sau de locuri (*Ion, Nelu, Gheorghîță, Popescu, Moraru* etc.; *Ion Ionescu, Calistrat Șchiopu, Petrescu-Dâmbovița, Ionescu-Tismană* etc.; *Ion Ionescu de la Brad, Niculaie Laie Chioru, Maria Vetii Turcului* etc.);

c) formule mixte — constituite din nume comune și proprii (*conu Gheorghîță, domnișoara Popescu, doctorul Petrescu, tovarășul Vasilescu, domnitorul Ioan Cuza, domnitorul Alexandru Ioan Cuza* etc.).

Formula mixtă poate fi transformată într-o formulă comună, prin eliminarea numelor proprii, sau într-o formulă proprie, prin eliminarea numelor comune, și poate fi obținută prin combinarea unei formule comune cu una proprie.

5.3. Funcțiile apelativelor

5.3.1. Funcția conativă

În virtutea definiției dată apelativului, acesta trebuie să fie în mod obligatoriu un element *potențial alocutiv*. În actul comunicativ însă, apelativele pot funcționa fie *alocutiv* sau *nonalocutiv*.

Astfel, în raport cu criteriul alocutivității⁸, putem distinge:

A. apelative constitutiv alocutive (interjecții de adresare)

B. apelative circumstanțial alocutive

a. apelative utilizate alocutiv (performativ /în adresare directă) (primind mărcile alocutivității – vocativul și asocierea cu un verb la imperativ, interjecție apelativă)⁹:

Ioane, vino la masă!

Baroane, hai să bem!

b. apelative utilizate nonalocutiv (descriptiv/ în desemnarea agentului unei acțiuni):

Acesta este Ion.

S-a vorbit la televizor despre baronii de Dorobanți.

Preferința limbii române pentru modalitatea alocutivă în comunicare¹⁰ explică bogăția de forme lingvistice utilizate pentru inițierea relațiilor comunicative între indivizi, respectiv pentru *explicitarea contactelor sociale pe cale lingvistică*.

Între mijloacele puternic convenționalizate, se înscriu diversele *formule comune de apel și adresare* (*generice, onorifice, pronume personale, persoana verbului, interjecții de adresare*), cărora literatura de specialitate de coloratură pragmatică și sociolingvistică le-a acordat o atenție deosebită¹¹.

În paralel cu aplicarea unor metode moderne de cercetare la studiul categoriilor menționate, lingvistica a continuat studiile tradiționale referitoare la *antroponime* (concepte înrudite funcțional cu cele dintâi), fără a cuprinde în sfera sa de interes *supranumele individuale* (*porecle, supranume, nick-name-uri*) și neglijând, în totalitate, *supranumele de grup*, categorie antroponimică funcțională situată *la granița* dintre formulele comune de adresare și antroponime.

⁸ *Alocutivitatea*, ca modalitate de realizare a *funcției conative* în actul concret de comunicare, vizează *orientarea enunțului către alocutor* și se exprimă prin *indici de alocutivitate* sau *alocutive*. Clasele de indici de alocutivitate includ elemente *eterogene* din punct de vedere structural: *elemente lexicale* (*simple sau compuse, formule, stereotipii verbale, îmbinări libere*), *elemente gramaticale* (*vocative nominale și pronominale, interjecții, imperative, sintagme, propoziții sau fraze etc.*).

Adresarea, desemnarea destinatarului, prin folosirea *alocutivelor de adresare*, aparținând „*tipului vocativ*”, marcate, între altele, prin *indici de alocutivitate nominali* – *apelative specializate* pentru desemnarea destinatarului, asociate cu *elemente gramaticale corespunzătoare*: vocativ singular/ plural, asociate cu persoana a II-a singular / plural la clasa verbului; pentru tratarea acestei probleme, vezi Manu Magda 2008 în GALR II)

⁹ Menționăm că, deși în virtutea definiției lor, toate apelativele pot funcționa virtual alocutiv, în realitate, din cauze precum: gradul de formalitate al contextului comunicativ, relațiile dintre interlocutori precum și caracterul expresiv-peiorativ asociat cu anumite apelative neconvenționale, numai unele dintre acestea sunt întrebuințate alocutiv.

¹⁰ Limba română a fost caracterizată, în bibliografia de coloratură pragmatică, drept o limbă cu preferință pentru modalitatea alocutivă în comunicare (în care funcția conativă și cea fatică ocupă poziții dominante). Vezi, între altele, Thun 1979: 200 – 201.

¹¹ Vezi, în acest sens, Braun 1988 și Ghiga 1999.

Situându-se în sfera *neologiei semantice*¹², studiile recente de antroponimie¹³ încearcă să recupereze această deficiență.

5.3.2. Funcția deictică

Unele particularități semantice, precum lipsa de conținut și polivalența denominativă, *apropie numele proprii de pronume, sugerând încadrarea lor în clasa substitutelor*. Uneori se face deosebirea între numele proprii care au comportamentul unor substantive invariabile și cele de tipul prenumelor, aplicabile unor obiecte diferite, cu modificarea înțelesului după context, sau între numele proprii articulate cu articol definit, considerate substantive și cele nearticulate analizabile ca pronume.

Gruparea numelor proprii în clasa substitutelor ridică numeroase dificultăți privitoare la incapacitatea sau la capacitatea limitată de substituție prin nume proprii, al căror uz individual se opune generalității specifice pronomelor. Numele propriu nu poate reprezenta în enunț decât obiectul denumit, al cărui nume comun nu este înlocuit, ci dublat, de cele mai multe ori în cadrul unei structuri apoziționale. Ca și substantivul comun, numele propriu poate fi substituit, de un pronume, al cărui rol de „substitut al substitutului”, în acest caz, este greu de acceptat. Natura substantivală a numelor proprii se manifestă, mai ales, în comportamentul lor gramatical. (Tomescu 2008)

Apartenența unui nume propriu la o anumită subclasă onomastică este hotărâtă contextual.

Unele dintre apelativele enumerate (v. cazul unor *antroponime neconvenționale porecle publice, supranume, nickname-uri*) printr-o foarte frecventă utilizare în contexte publice (deci supuse receptării de către un număr foarte mare de locutori), tind să se *pragmatizeze*, apropiindu-se ca funcționalitate de *deicticele sociale și empatice*. Acestea gramaticalizează informațiile contextuale privind *distanța socială și relațiile ierarhice/ empatice* dintre participanții la actul de comunicare (v., de exemplu, *baron, taliban, mogul, șmecher, divă*).

Antroponimele neconvenționale constituie un produs al creativității lingvistice libere a vorbitorului: el îi decide structura și creează noi unități care primesc statut de antroponime” (Ionescu Pérez 2007: 227).

6. Considerații finale

Viziunea teoretică asupra apelativelor românești, expusă în paginile de față, poate fi dezvoltată și rafinată, odată cu evoluția studiilor practice de antroponimie.

Asistăm și astăzi la modul în care se constituie antroponimele neconvenționale, în mare măsură, *pe baza limbii comune* (prin modificare semantică, procedee derivate, compunere, joc de cuvinte etc.) sau din împrumuturi din alte limbi (în special din engleză). Din cauză că circulă, de regulă, *pe cale orală, acestea prezintă o mare instabilitate a formelor*

¹² Pentru precizarea conceptului de *neologie semantică* din perspectiva relației dintre sistem și uz, cf. Guilbert (1975: 73): «Ce processus de création et d’installation d’un sens nouveau s’intègre dans le mouvement dialectique général des relations entre le niveau du discours et le niveau de la langue». Vezi și distincția între «le sens en langue sur lequel les usagers ont un savoir relativement stable et que les dictionnaires tentent de décrire à l’aide de définitions» și «le sens en emploi», desemnat prin sintagmele sinonime «effets de sens», «sens en discours», «sens actuel», «sens textuel», «sens contextuel» (Baylon/ Mignot 2000: 36).

¹³ V. Stoichițoiu Ichim 2011, D. Felecan 2011 (a, b, c, d, e).

și a semnificațiilor: „sensurile cuvintelor nu sunt fixate de nicio normă explicită, ci, de multe ori, sunt desprinse și deduse de vorbitori din context” (Zafiu 2010: 39).

Respectivele formațiuni se caracterizează prin: *grad înalt de accesibilitate; mobilitate semantică; sensuri conotativ-afective; tendință de clișeizare; posibilități de ambiguizare și de eufemizare*¹⁴. Ele aparțin *imaginarii colective*, fiind expresia lingvistică a unor *reprezentări împărtășite* de comunitatea respectivă, pe baza fondului a perceptiv comun.

Bibliografie

- Bidu-Vrânceanu, A. et al. 2005, *Dicționar de științe ale limbii* (DȘL). București: Nemira.
- Bidu-Vrânceanu, A. 2007. *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*. București: Editura Universității din București.
- Braun, F. 1988. *Terms of Address*. Mouton DeGruyter.
- Carnap, R. 1956 (1947). *Meaning and Necessity: a Study in Semantics and Modal Logic*. University of Chicago Press
- Carnap R. 1972. *Semnificație și necesitate. Un studiu de semantică și logică modală*. Cluj: Dacia
- Charaudeau, P. și D. Maingueneau. 2002. *Dictionnaire d'analyse du discours*. Paris VIe: Seuil.
- Diller, A. și F. Recanati. 1979. Présentation. În *Langue Française. La pragmatique* 42: 3 și urm.
- Felecan, D. 2010. Porecla – reflectare a polifoniei (cazul zonei lingvistice din nord-vestul României). În *Aspecte ale polifoniei lingvistice*, 179–202. București: Tritonic.
- Felecan, D. 2011a. Antroponime neconvenționale românești: tipare de construcție și funcție discursivă (premise ale cercetării), mss.
- Felecan, D. 2011b. Aspect de la dynamique des appellatifs nonconventionnels dans l'espace public roumain actuel. Comunicare susținută la al XXIV-lea Congres Internațional de Științe Onomastice, Barcelona, 5–9 Septembrie 2011.
- Felecan, D. 2011c. Des appellatifs nonconventionnels noms communs de groupe dans la langue roumaine actuelle: construction et fonction communicative, mss.
- Felecan, D. 2011d. Names within the Romanian Public Space: Formation Patterns and Communicative Functions. În *Cultural Spaces and Archaic Background. The International Conference of Intercultural Studies and Comparativism "Cultural spaces and archaic foundations"*, Baia Mare, 2010, D. Suiogan, C. Dărăbuș, and Ș. Mariș (Eds.), 558–574. Baia Mare: Editura Universității de Nord, Editura Ethnologica.
- Felecan, D. 2011e. O categorie de apelative neconvenționale recente: numele comune atribuite persoanelor feminine din domeniul showbizului românesc, mss.
- Felecan, O. 2009. *Limba română în context european*. Cluj-Napoca: Editura Mega.
- Felecan, O. 2010. Ancheta antroponimică – aspecte socio- și psiholingvistice reflectate în realizarea ei. În *Onomasticon. Ονομαστικόν. Studii despre nume și numire*, O. Felecan (coord.), 121–144. Cluj-Napoca: Editura Mega.
- Felecan, O. 2011. Antroponimia maramureșeană – între tradiție și inovație. În *Confluente lingvistice și filologice. Omagiu profesorului Nicolae Felecan la împlinirea a 70 de ani*, O. Felecan și D. Felecan (coord.), 395–410. Cluj-Napoca: Editura Mega.
- Frege, G. 1966. Sens și semnificație. În *Materialismul dialectic și științele naturii*. Vol. XI. București: Edit. Politică.

¹⁴ Trăsăturile respective sunt menționate de autori precum: Zafiu (2007); Bidu-Vrânceanu (2007); Tomescu (2008); Pop (2000); Stoichițoiu Ichim (2001); (2006b). Din bibliografia străină, vezi Woods (2007: 59–66).

- Guțu Romalo, V. (coord.). 2008. *Gramatica limbii române (GALR)*, I-II: București: Ed. Academiei Române
- Ghiga, G. 1999. *Elemente fatice ale comunicării în româna vorbită*. București: Alcris-M94.
- Grice, H. 1957. Meaning. În *Philosophical Review* 66: 377–388.
- Guilbert, L. 1975. *La créativité lexicale*. Paris: Larousse.
- Ionescu, C. 1976. Observații asupra sistemului antroponimic românesc. În *LR* 25: 519–528.
- Ionescu Pérez, P.C. 2007. Concepte, metodologie și terminologie în antroponimia romanică. În *Limba română, limbă romanică*, S. Reinheimer Rîpeanu și I. Vintilă Rădulescu (coord.), 215–230. București: Editura Academiei Române.
- Ionică, I. 1984. Raportul dintre dialectologie și onomastică. În *Tratat de dialectologie românească*, 92–101. Craiova: Srisul Românesc.
- Manu Magda, M. 2008. Limba română vorbită. În *GALR* II: 869–905.
- Mill, J. S. 2008. Connotation and Denotation [archive], Universit  de Helsinki.
- Miron-Fulea, M. 2005. *Nume proprii. Interfața semantică-sintaxă*. Editura Universității din București.
- Pop, D. 2000. *Mass media și politica. Teorii, structuri, principii*. Iași: Institutul European.
- Searle, J. R. 1972 (1969 ediția engleză). *Les actes de langage*. Paris.
- Stoichițoiu Ichim, A. 2001. *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate*. București: All.
- Stoichițoiu Ichim, A. 2006. *Creativitate lexicală în româna actuală*. București: Editura Universității din București.
- Stoichițoiu Ichim, A. 2011. Cuvinte „la modă” în discursul politico-publicistic actual. În *Confluențe lingvistice și filologice. Omagiu profesorului Nicolae Felecan la împlinirea a 70 de ani*, O. Felecan și D. Felecan (coord.), 219–254. Cluj-Napoca: Editura Mega.
- Thun, H. 1979. Die Existimatoren des Deutschen und ihre rumänischen Aquivalenten. În *Beiträge zur deutsch-rumänischen Grammatik*, I, Bukarest, 193–206.
- Tomescu, D. 2008. Substantivele proprii. În *GALR* I: 118–129.
- Wittgenstein, L. 1988. *Tractatus logico-philosophicus. Antinomii ale determinării sensului. În Cunoaștere. Eficiență. Acțiune*. București: Edit Politică.
- Wittgenstein, L. 1993. *Caietul albastru*. București: Humanitas.
- Woods, N. 2006. *Describing Discourse. A Practical Guide to Discourse Analysis*. London: Hodder Arnold.
- Zafu, R. 2007. *Limba și politică*. București: Editura Universității din București.
- Zafu, R. 2010. *101 cuvinte argotice*. București: Humanitas.